

HET BEELD VAN DE MIGRANT VERSCHILT VAN LAND TOT LAND

Stefan Mertens, David De Coninck en Leen d'Haenens
Instituut voor Media Studies KU Leuven

Sinds de jaren negentig staat het migratiethema prominent op de Vlaamse politieke agenda, omdat het toenmalige Vlaams Blok in die periode electoraal doorbrak met een anti-immigratie-programma. Sindsdien hebben zowel de omvang van de migratie als de reacties op migratie alleen maar aan belang gewonnen. Een belangrijke stroomversnelling voor de migratie in Europa waren de oorlogssituaties in Syrië, Afghanistan en Irak. Die omstandigheden leidden in 2015 en 2016 tot wat een 'vluchtelingencrisis' werd genoemd. Die crisis werd fel belicht in de media, en daarom ook dat onderzoekers in de sociale wetenschappen het thema vooraan op hun onderzoeksagenda plaatsten. Ook het Instituut voor Media Studies van de KU Leuven organiseerde verschillende onderzoeksprojecten en belichtte de situatie van vluchtelingen en hun voorstelling in de media in verschillende landen. Naast aandacht voor Nederlandstalig en Franstalig België wordt in diverse projecten ook aandacht besteed aan de beeldvorming over vluchtelingen in verschillende Europese landen en in de Verenigde Staten.



ALLE STANDPUNTEN VRIJ AAN BOD

In deze bijdrage staan we stil bij de resultaten van een project: OPPORTUNITIES. Dat project probeert de mogelijkheden van een '*level telling field*' te verkennen, zoals in de economie wordt gesproken over een '*level playing field*'. Vrije concurrentie is het ideaal van de liberale markteconomie, er mogen geen hindernissen zijn zoals ongewenste monopolies die

In het publieke debat over migratie moeten alle standpunten vrij aan bod kunnen komen. Dit geldt ook voor de standpunten van migranten en vluchtelingen zelf, stemmen die doorgaans niet of weinig gehoord worden in de debatten.

de vrije concurrentie verstoren. Per analogie moeten in het publieke debat over migratie alle standpunten vrij aan bod kunnen komen. Dit geldt ook voor de standpunten van migranten en vluchtelingen zelf, stemmen die doorgaans niet of weinig gehoord worden in de debatten.

De focus van het OPPORTUNITIES-project ligt op vier landen die eerder oostelijk en zuidelijk in Europa liggen, namelijk Duitsland, Oostenrijk, Hongarije en Italië. Die landen zijn stuk voor stuk een interessante context voor de discussie over migratie en vluchtelingen. Duitsland nam het voortouw in een politiek van gastvrijheid voor vluchtelingen met de bekende slagzin die Angela Merkel op 31 augustus 2015 lanceerde: *‘Wir schaffen das’* (‘Het lukt ons wel’). Duitsland was het land met de meeste aanvragen voor asiel in de migratiecrisis. Hongarije daarentegen, met zijn politieke leider Viktor Orbán, staat model voor een tegengestelde benadering waarbij vluchtelingen niet welkom zijn. Oostenrijk is een doorgangsgebied voor vluchtelingen die Duitsland proberen te bereiken, maar nam zelf ook het equivalent van 1 procent van zijn bevolking als asielzoekers op. Ook Italië kent een belangrijke instroom van migranten, maar dan vooral als een toegangspoort tot Europa.

In het kader van de studie werden surveydata verzameld in de vier genoemde landen, in de periode van einde mei tot begin juni 2021. In totaal werden 6 065 mensen bevroegd, iets meer dan de 1 500 respondenten per land. Er werd rekening gehouden met de gebruikelijke sociaal-demografische variabelen: het aandeel mannen en vrouwen, jonge en oude respondenten, en hoog- en laagopgeleiden in onze data leunt nauw aan bij het aandeel van die groepen in de landen.

VERDIENEN MIGRANTEN HET OM TE BLIJVEN?

We vroegen in welke mate migranten welkom zijn als ze hun ‘plaats’ in de maatschappij verdienen aan de hand van arbeid. Vanuit dat perspectief wordt migratie zuiver benaderd vanuit een kostenbatenanalyse. Wie

iets oplevert voor 'ons' mag blijven, maar wie geen productieve bijdrage levert, is niet welkom. Aan respondenten werd gevraagd om deze stelling te beoordelen: 'Alleen migranten met professionele vaardigheden waarmee de economie van het land kan vooruitgaan, zijn toegelaten om in het land te blijven.' Op een schaal van 1 (helemaal niet akkoord) tot 5 (helemaal akkoord) scoorden de Hongaren het hoogst, met 3,14. De andere drie landen scoren een stuk lager, met 2,89 voor Italië, 2,90 voor Duitsland en 2,99 voor Oostenrijk. Toch moet het ook opgemerkt worden dat in alle vier onderzochte landen het standpunt dat er een economische bijdrage moet geleverd worden boven het middelpunt scoort.

GEVOELENS TEGENOVER IMMIGRANTEN

Nog een instrument dat we gebruikten, was een gevoelsthermometer, op een schaal van 1 tot 10. We maakten een terminologisch onderscheid tussen drie *outgroups*: immigranten, vluchtelingen en moslims. Het maakt een groot verschil hoe de 'nieuwkomer' omschreven wordt. In Hongarije, het meest 'rechtse' land, liggen de gevoelens tegenover alle *outgroups* onder het middelpunt, maar moslims komen er het slechtst vanaf met een score van 3,61. Gevoelens ten opzichte van 'vluchtelingen' scoren in Hongarije onder de 5 (met 4,42) en hetzelfde geldt voor mensen omschreven met de term 'immigranten'. Maar ook in Oostenrijk, Duitsland en Italië zijn de gevoelens tegenover moslims vaker negatief dan positief met scores van respectievelijk 4,55 in Duitsland, 4,13 in Oostenrijk en 4,71 in Italië. Het toont aan hoezeer het religieuze verschil met moslims als een fundamenteel problematisch gegeven wordt beschouwd in Europa.

Tabel 1: Gevoelens tegenover immigranten, vluchtelingen en moslims

Gevoelens tegenover...	Oostenrijk	Duitsland	Hongarije	Italië
Immigranten	5,20	5,42	4,07	5,59
Vluchtelingen	5,04	5,29	4,42	6,07
Moslims	4,13	4,55	3,61	4,71

De Italianen scoren dus het hoogst qua gevoelens tegenover moslims (4,71), maar ze scoren ook het hoogste qua gevoelens tegenover immigranten (5,59) en tegenover vluchtelingen (6,07). De scores tegenover immigranten in Duitsland en Oostenrijk zijn respectievelijk 5,42 en 5,20, terwijl de scores voor vluchtelingen 5,29 (Duitsland) en 5,04 (Oostenrijk) zijn.

Waarom hebben de Italianen, zoals blijkt uit onze surveygegevens, positievere gevoelens tegenover *outgroups* dan de Duitstalige respondenten in Duitsland en Oostenrijk? Trompenaars en Hampden-Turner zagen in hun onderzoek naar organisatieculturen in 43 landen dat Duitsers en Oostenrijkers tot de cluster van de zogenaamde 'neutrale' culturen behoren, terwijl Italië een voorbeeld is van een zogenaamde 'emotionele' cultuur.¹ Het uiten van emoties is minder gepast in de Duitstalige landen, terwijl het positief is in bijvoorbeeld Italië. Het is mogelijk dat een dergelijk verschil ook meespeelt als respondenten uit de Duitstalige en Italiaanse landen gevraagd wordt naar hun emoties tegenover vluchtelingen, ook al hadden de resultaten van Trompenaars en Hampden-Turner in eerste instantie betrekking op de context van zakelijke, internationale relaties.

Het kan ook dat Italianen 'feller' scoren omdat ze meer geconfronteerd zijn met vluchtelingen, en daar zowel goede als slechte gevoelens aan overhouden. Het was op 'hun' lokaal nieuws dat ze dagelijks nieuws hoorden over nieuwe slachtoffers van verdrinking, (kleine) steden en dorpen die enorme aantallen van vluchtelingen en asielzoekers ontvingen ... Dat (indirect) contact kan, goed of slecht, maken dat ze er meer uitgesproken meningen over hebben dan in de andere landen, die ook wel asielzoekers hebben ontvangen, maar waar sommige aspecten van de crisis toch meer een ver-van-mijn-bed-show bleven.

In dezelfde lijn kunnen we ook kijken naar hoe in de verschillende landen immigranten beoordeeld worden vanuit in de psychologie onderzochte basisemoties zoals woede, angst, hoop, sympathie, walging en geluk. Op een schaal van 1 tot 7 scoren de Italianen het hoogst van de vier landen op de positieve emoties 'hoop' (3,51) en 'sympathie' (4,42), maar ook op de negatieve emotie 'woede' (3,51). Voor de andere drie bevraagde

emoties komen de Italianen op de tweede plaats, namelijk vrees (3,65), walging (2,77) en geluk (3,13).

Tabel 2: Gevoelens tegenover immigranten

Gevoelens tegenover immigranten	Oostenrijk	Duitsland	Hongarije	Italië
Woede	2,94	2,86	3,18	3,51
Vrees	3,37	3,35	3,68	3,65
Hoop	3,34	3,49	2,90	3,87
Sympathie	3,47	3,70	3,70	4,42
Walging	2,62	2,55	2,88	2,77
Geluk	3,04	3,26	2,40	3,13

Om de resultaten van het onderzoek naar emoties in Italië te verklaren, vallen we terug op een culturele verklaring – de emotionaliteit van de Italiaanse cultuur.¹ Om de resultaten uit Hongarije te beoordelen ligt een politieke interpretatie meer voor de hand, namelijk de antimigratie-politiek. De Hongaren scoren relatief hoog op de negatieve emoties tegenover immigranten, namelijk woede (3,18 – tweede hoogste score na Italië), vrees (3,68 – hoogste score) en walging (2,88 – hoogste score) en laag op de positieve emoties, namelijk hoop (2,90 – laagste score), geluk (2,40 – laagste score) en sympathie (3,70, middelscore ex aequo met Duitsland). Die antimigratiesentimenten liggen in lijn met de Hongaarse antimigratie-politiek.

Als we al weten dat de Italianen het hoogst scoren op de positieve emoties en de Hongaren op de negatieve emoties, dan liggen de resultaten uit Duitsland en Oostenrijk logischerwijze in het midden. Specifiek in het geval van de emotie ‘geluk’ moet evenwel vermeld worden dat de Duitse score hier hoog genoeg is om op deze emotie ook de resultaten uit Italië voor te blijven.

Alhoewel de cijfers uit Duitsland en Oostenrijk niet zo heel veel van elkaar afwijken zijn de emoties tegenover immigranten in Oostenrijk toch nega-

tiever. De Duitsers liggen voor op de Oostenrijkers in de positieve emoties hoop (3,49 versus 3,34), sympathie (3,70 versus 3,47) en geluk (3,26 versus 3,04) en achter op de Oostenrijkers in de negatieve emoties woede (2,86 versus 2,94), vrees (3,35 versus 3,37) en walging (2,55 versus 2,62).

Opvallend aan de resultaten uit Italië is niet alleen dat er hoge cijfers zijn op emoties, maar ook dat de Italianen van de vier onderzochte nationale bevolkingsgroepen de kwaliteit van hun contacten met immigranten van buiten de EU het hoogst inschatten.

CONTACT MET IMMIGRANTEN

Opvallend aan de resultaten uit Italië is niet alleen dat er hoge cijfers zijn op emoties, maar ook dat de Italianen van de vier onderzochte nationale bevolkingsgroepen de kwaliteit van hun contacten met immigranten van buiten de EU het hoogst inschatten (3,09 op een schaal van 1 (zeer negatief) tot 5 (zeer positief)). Daarmee schatten de Italianen de kwaliteit van hun contacten met immigranten van buiten de EU nagenoeg

even hoog in als de kwaliteit van contacten met immigranten van binnen de EU (3,08). Bij de respondenten uit de Duitstalige landen zijn er hogere appreciaties van hun contacten met immigranten van binnen de EU (3,25 in Duitsland en 3,19 in Oostenrijk) maar lagere appreciaties van de kwaliteit van het contact met immigranten van buiten de EU (2,97 in Duitsland en 2,85 in Oostenrijk). In Italië, vaak een toegangspoort tot de EU voor niet-Europeanen worden de contacten met die immigranten dus ook positiever beoordeeld. In Hongarije daarentegen zien we de meest negatieve beoordeling van de kwaliteit van contacten met immigranten, zowel in het geval van immigranten van binnen de EU (2,82), als ook nog sterker in het geval van immigranten van buiten de EU (2,62).

Tabel 3: Kwaliteit van het contact met immigranten

	Oostenrijk	Duitsland	Hongarije	Italië
Immigranten van de EU	3,19	3,25	2,82	3,08
Immigranten van buiten de EU	2,85	2,97	2,62	3,09

ROL VAN HET MEDIAGEBRUIK

Ten slotte keken we in ons onderzoek ook naar de relatie tussen mediagebruik en attitudes tegenover immigranten. Daarvoor gebruikten we correlaties, die aangeven of een stijgende consumptie van een medium ook samenhang met positievere attitudes ten opzichte van nieuwkomers. Dat onderzochten we vooreerst voor het verschil tussen het kijken naar publieke televisie en commerciële televisie. In Duitsland, Oostenrijk en Italië zien we dat het kijken naar de publieke zender gunstig samenhangt met attitudes tegenover immigranten. De correlaties zijn niet al te hoog, maar toch significant positief. Kijken we verder naar de consumptie van commerciële televisie, dan is er in de drie genoemde landen een negatief verband tussen meer kijken naar die zenders en de attitudes tegenover immigranten. In Hongarije liggen de resultaten andersom, waarbij het kijken naar publieke televisie significant samenhangt met negatieve attitudes, en er geen significant verband is met het kijken naar commerciële televisie. Dat heeft wellicht veel te maken met het feit dat in Hongarije een rechtse migratiepolitiek ook het regeringsstandpunt is, en de publieke omroep hier meer fungeert als een staatsomroep die weinig vrijheid krijgt van het autoritair Hongaars regime, terwijl in de drie West-Europese landen dat niet of veel minder het geval is.

Voor de analyse van kranten verwachtten we dat het lezen van conservatieve kranten samenhangt met negatievere attitudes en het lezen van progressieve kranten met positievere attitudes. Er werd een heel scala aan kranten onderzocht in de vier landen, maar laten we hier kijken naar de resultaten van een prominent linkse en een prominent rechtse krant in elk van de vier landen: Süddeutsche Zeitung (links) en Bild Zeitung (rechts) in Duitsland, Der Standard (links) en Kronenzeitung (rechts) in Oostenrijk, La Repubblica (links) en Il Giornale (rechts) en Népszava (links) en Magyar Nemzet (rechts) in Hongarije. In alle landen is het zo dat het lezen van de linkse kranten duidelijk positief correleert met attitudes tegenover immigranten. De mate waarin de conservatieve krant correleert met een negatieve attitude verschilt per land. Het gaat van een eveneens positieve correlatie (maar wel enigszins kleiner dan de linkse krant in Hongarije), een niet-significante correlatie in Duitsland en Italië, tot een negatieve correlatie in Oostenrijk. Progressieve kranten lezen hangt dus duidelijk

samen met een positievere attitude, maar populaire kranten lezen correleert niet steeds met een negatieve attitude.

Tabel 4: Correlatie tussen houding tegenover immigranten en mediagebruik

	Oostenrijk	Duitsland	Hongarije	Italië
Publieke televisie	0,06	0,08	-0,10	0,07
Commerciële televisie	-0,12	-0,07	-0,03	-0,12
Progressieve krant	0,18	0,18	0,18	0,19
Conservatieve krant	-0,14	0,03	0,06	0,04

KIJK NAAR HET LAND

Ons lopend onderzoek leert ons dat de nationale context van een migratiedebat erg bepalend is. Duitsland heeft de reputatie een open houding tegenover immigranten te hebben, en de surveygegevens maken die reputatie waar. Oostenrijk is een land met een iets negatievere houding, evenals Italië, althans op politiek gebied. Individueel, zoals bleek uit onze survey, hebben de Italianen wel positievere emoties en positievere inschattingen van hoe hun contact met immigranten verliep. Hongarije ten slotte is een land met een zeer negatieve politiek tegenover immigranten, wat ook uit de attitudes van onze respondenten bleek. Het OPPORTUNITIES-project is erop gericht een 'level telling field' te ontwerpen waarin alle actoren in het migratiedebat evenwaardig aan bod komen. Ons onderzoek wijst uit dat zulke doelstelling niet in elke nationale context even gemakkelijk gerealiseerd kan worden, en dat er ook specifieke nationale elementen spelen, zoals de rol van emoties in Italië of de wisselende invloed van publieke omroepen.

1 Trompenaars, F. & Hampden-Turner, C. (1997) *Riding the Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business*. New York: McGraw-Hill.